

ΑΝΕΡΓΙΑ, ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΝΕΑΡΩΝ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΩΝ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Η γαλλική εκδοχή του new deal και τα όριά της

«Ο καλύτερος οικονομολόγος της Γαλλίας»

Βαλερύ Ζισκάρ ντ' Εστάιν για τον Raymond Barre

Ο μεταπολεμικός συμβιβασμός

Μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, η Γαλλία, όπως και πολλές άλλες δυτικές χώρες, εκσυγχρονίζεται στη βάση ενός συμβιβασμού μεταξύ της νέας αστικής τάξης, του κράτους και των συνδικάτων. Κυρίαρχο χαρακτηριστικό του συμβιβασμού αυτού, τον οποίο αποκαλούμε γαλλική εκδοχή του new deal και τα βασικά χαρακτηριστικά του οποίου παρουσιάζουμε συνοπτικά παρακάτω, είναι η **αναγνώριση της ισχύος της εργατικής τάξης**. Η αποτύπωση της ισχύος αυτής σε θεσμικό επίπεδο γίνεται με αντάλλαγμα την εργασιακή ειρήνη και την πρόσδεση της εργατικής τάξης στο άρμα της καπιταλιστικής ανάπτυξης.

Η ενσωμάτωση στο σύστημα περνάει πλέον μέσα από τη σύνδεση του μισθού με την παραγωγικότητα· η σύνδεση αυτή αποκτά κεντρική σημασία για την εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του συστήματος και τα συνδικάτα αναλαμβάνουν την επιβολή της στο επίπεδο του εργοστασίου. Παρά την αντικαπιταλιστική ρητορική τους, τα συνδικάτα, με ηγέτη τη CGT¹, στη «μάχη της παραγωγής», επιτρέπουν τη διευρυμένη εισαγωγή του «επιστημονικού μάνατζμεντ» και την επέκταση της φορντικής αλυσίδας σε όλες τις επιχειρήσεις με μοναδικό στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας. Ταυτόχρονα, η συμμετοχή των συνδικάτων στη μεταπολεμική ρύθμιση και η θεσμοποίηση του ρόλου τους διαμορφώνει τις συλλογικές συμβάσεις με τέτοιο τρόπο ώστε μια κλαδική σύμβαση να θεωρείται νόμιμη αρκεί να έχει υπογραφεί από έναν επαρκή αριθμό επιχειρήσεων, χωρίς απαραίτητα να υπάρχουν ισχυρά συνδικάτα σε επίπεδο εργοστασίου, σε τοπικό επίπεδο ή ακόμα και σε επίπεδο κλάδου. Η ισχύς της κλαδικής σύμβασης είναι καθολική και αυτομάτως αφορά όλες τις επιχειρήσεις του κλάδου, μικρές και μεγάλες, κάτι που συνεπάγεται την ομογενοποίηση της μισθωτής σχέσης σε εθνικό επίπεδο (φορντισμός). Το κράτος λοιπόν παίζει ουσιαστικό ρόλο στη διασφάλιση της ομαλής αύξησης όχι μόνο του ονομαστικού αλλά και του πραγματικού μισθού, γιατί δεν μπορεί να αγνοήσει τους ισχυρούς αγώνες της εργατικής τάξης, η οποία παρά τις ευνοϊκές ρυθμίσεις δε θα σταματήσει καθόλου να διεκδικεί ακόμα περισσότερα.

Μπορούμε να συνοψίσουμε τις αλλαγές που επέφερε η μεταπολεμική ρύθμιση της ανταγωνιστικής καπιταλιστικής σχέσης στα παρακάτω πέντε σημεία:

α) Τα συνδικάτα επιτρέπουν την εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην παραγωγή, γι' αυτό και τη δεκαετία του '50 η παραγωγικότητα ανεβαίνει στα υψηλά επίπεδα της δεκαετίας του '20.

β) Οι εργατικές διεκδικήσεις επικεντρώνουν στον ονομαστικό μισθό και εγκαθιδρύεται επίσημα η σύνδεση μισθού-παραγωγικότητας.

1 Confederation Generale de Travail – Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας. Μέσα στη δεκαετία του '90 διέκοψε τους δεσμούς που είχε σφυρηλατήσει τη δεκαετία του '40 με το ΚΚΓ και παραμένει μια από τις δύο μεγαλύτερες συνδικαλιστικές συνομοσπονδίες στη Γαλλία. Με την άλλη μεγάλη ρεφορμιστική συνομοσπονδία, τη CFDT (Confederation Francaise Democratique du Travail – Γαλλική Δημοκρατική Συνομοσπονδία Εργασίας) είχαν συνεργαστεί τη δεκαετία του '70 στα πλαίσια της «Ενωμένης Αριστεράς», αλλά μετά την εκλογική ήττα του 1978 τα έσπασαν. Από την εποχή που εξετάζουμε εδώ μέχρι τον αστυνομευτικό της ρόλο στις διαδηλώσεις ενάντια στη CPE, ποτέ δεν έπαψε να αποτελεί το αριστερό χέρι του γαλλικού κράτους

γ) Αυξάνεται το μερίδιο του έμμεσου μισθού στο συνολικό μισθό: από 1% του διαθέσιμου οικογενειακού εισοδήματος το 1913, από το 1950 και μετά αυξάνεται σταδιακά φτάνοντας στις αρχές της δεκαετίας του '80 να αποτελεί σχεδόν το ένα τρίτο του εργατικού εισοδήματος. Με αυτή την έννοια, το εργατικό εισόδημα αποσυνδέεται από τη θέση του εργάτη στην αγορά εργασίας, από το αν αυτός δουλεύει ή όχι.

δ) Η μισθωτή εργασία γίνεται κυρίαρχη κοινωνική σχέση. Αυτό έχει ως συνέπεια την αλλαγή της θέσης του μισθωτού εργάτη μέσα στην κοινωνία: από εκεί που οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις δεν ήταν κυρίαρχες σε όλα τα επίπεδα, ο μισθωτός φτάνει να είναι κυρίαρχη φιγούρα, και ως παραγωγός και ως καταναλωτής· φιγούρα ενσωματωμένη στο καπιταλιστικό σύστημα σχεδόν για όλη της τη ζωή.

ε) Η αύξηση της παραγωγικότητας, η μαζική παραγωγή και κατανάλωση και οι διαρκείς αγώνες γύρω από τον άμεσο και τον κοινωνικό μισθό αλλάζουν τον τρόπο ζωής της εργατικής τάξης, εξασφαλίζοντας ακόμα και για τον ανειδίκευτο εργάτη την πρόσβαση στον πλούτο και ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης.

Αυτός ο συσχετισμός δύναμης –θεμελιώδης προϋπόθεση του οποίου είναι η παράλληλη αύξηση μισθού και παραγωγικότητας και η συνεχής συγκράτηση των διεκδικήσεων της εργατικής τάξης– θα κρατήσει μέχρι το 1968, οπότε οι αγώνες του προλεταριάτου θα ξεφύγουν από το μεταπολεμικό πλαίσιο και θα φέρουν το ισχύον καθεστώς συσσώρευσης σε βαθιά κρίση.

Η κρίση στα χρόνια 1968-81

Η γενική απεργία του Μάη του '68 αναγκάζει το κράτος και τα αφεντικά στη Γαλλία να προσφέρουν στην εργατική τάξη μια διεύρυνση του συμβιβασμού: στις 25 και 26 Μαΐου 1968 υπογράφονται, εν μέσω της κοινωνικής κρίσης, οι συμφωνίες της Grenelle² που προβλέπουν αύξηση κατά 25% του βασικού μισθού, αύξηση κατά 10% του πραγματικού μισθού, δημιουργία συνδικαλιστικού παραρτήματος σε κάθε επιχείρηση και γενικότερα διεύρυνση του πεδίου της συνδικαλιστικής δράσης. Για τους συνδικαλιστές λακέδες των αφεντικών, που έσπευσαν να σώσουν το κεφάλαιο από μεγαλύτερες περιπέτειες, αυτή ήταν η ουσιαστική συνεισφορά του Μάη.

Παρά τις πιέσεις ενός κομματιού της αστικής τάξης για σκληρότερη στάση απέναντι στην εργατική τάξη, ο φόβος για τα χειρότερα θα επικρατήσει και οι συμφωνίες της Grenelle θα εφαρμοστούν στη βάση της συνέχισης και εντατικοποίησης του υπάρχοντος καθεστώτος συσσώρευσης, ενισχύοντας ακόμα περισσότερο τη μαζική παραγωγή για μαζική κατανάλωση και βελτιώνοντας το βιοτικό επίπεδο της εργατικής τάξης. Αυτήν την περίοδο το κοινωνικό κράτος παίρνει την πιο ανεπτυγμένη του μορφή.

2 Πήραν το όνομά τους από το δρόμο όπου στεγαζόταν τότε το Υπουργείο Εργασίας.

Ήδη όμως αρχίζουν να εμφανίζονται τα πρώτα σημάδια της κρίσης κερδοφορίας· το 1969, το γαλλικό φράγκο υποτιμάται, υποτίθεται αποκλειστικά για την ενίσχυση των εξαγωγών των γαλλικών προϊόντων, στην πραγματικότητα όμως για να απαλειφθούν προσωρινά οι πληθωριστικοί κραδασμοί από τις εργατικές διεκδικήσεις. Οι μακροοικονομικοί δείκτες παρουσιάζουν την κατάσταση καλύτερη από πριν, τα πράγματα όμως δεν είναι έτοι· η προσωρινή «άνθιση» της γαλλικής οικονομίας δε θα μπορέσει για πολύ να αποκρύψει την κρίση στην οποία εισέρχεται η φορντική μισθωτή σχέση.³

Παράλληλα, η διεθνοποίηση της γαλλικής οικονομίας και οι ανταγωνιστικές πιέσεις όχι μόνο θέτουν σε νέους κινδύνους τα ήδη ευάλωτα κέρδη των καπιταλιστών, αλλά και προκαλούν ανακατατάξεις στο σύνολο της γαλλικής βιομηχανικής παραγωγής, ενισχύοντας την ανταγωνιστικότητα των τεχνολογικά προηγμένων κλάδων (όπως π.χ. η αυτοκινητοβιομηχανία) σε βάρος πιο παραδοσιακών κλάδων (όπως π.χ. η υφαντουργία). Στις αρχές της δεκαετίας του '70, εμφανίζονται τα πρώτα κλεισμάτα και οι πρώτες μετεγκαταστάσεις βιομηχανιών· αρχικά προς τις περιοχές της γαλλικής επαρχίας που υπάγονται στη νεότευκτη «πολιτική κινήτρων» του γαλλικού κράτους για την αντιμετώπιση της ανεργίας, η αύξηση της οποίας αρχίζει ήδη να γίνεται αισθητή, και στη συνέχεια προς αναπτυσσόμενες χώρες όπου η εργατική δύναμη είναι φθηνότερη και λιγότερο μαχητική –ακόμα και προς τους πρώτους «φορολογικούς παράδεισους» που πρωτοδημιουργούνται την ίδια περίοδο. Στα πλαίσια της στήριξης της εγχώριας απασχόλησης, το κράτος παρέχει πολιτική κάλυψη στις επιχειρήσεις για να αρχίσουν να προσλαμβάνουν εργάτες υπεργολαβικά, με συμβάσεις έργου ή υπό καθεστώς προσωρινότητας, δίνοντας το πρώτο ουσιαστικό χτύπημα στην τυπική μισθωτή σχέση όπως ίσχυε μέχρι εκείνη τη στιγμή, αν και παραμένει φιλεργατικό σε επίπεδο διακηρύξεων προσπαθώντας να τηρήσει τις κοινωνικές ισορροπίες. Η έναρξη της επιβολής της προσωρινότητας και της ελαστικότητας στην αγορά εργασίας είναι πλέον γεγονός.

Η ανακοίνωση του OPEC για τετραπλασιασμό της τιμής του πετρελαίου το 1973, μαζί με την άνοδο των τιμών σε πολλές άλλες πρώτες ύλες, θα εντείνει τους φόβους των αφεντικών για μείωση των κερδών, ενώ την ίδια περίοδο η ύφεση αρχίζει να πλήγει όχι μόνο τη γαλλική οικονομία, αλλά και όλες τις άλλες δυτικές χώρες. Η ανεργία αυξάνεται και τα συνδικάτα επικεντρώνονται κυρίως στην υπεράσπιση των θέσεων εργασίας που χάνονται λόγω της μετεγκατάστασης, απαιτώντας παράλληλα την αύξηση των επιδομάτων ανεργίας και τη βελτίωση της παρεχόμενης στους ανέργους κατάρτισης από τις επιχειρήσεις και το κράτος. Το κράτος, από την πλευρά του, εκμεταλλεύεται την προπαγάνδα των συνδικάτων για «διάσωση» των θέσεων εργασίας για να χορηγήσει δάνεια στις επιχειρήσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Από το 1975 και μετά, η ανεργία σημειώνει απότομη αύξηση. Ταυτόχρονα όμως αυξάνεται και η συνολική απασχόληση. Η φαινομενική αυτή αντίφαση μπορεί να ερμηνευθεί από το γεγονός ότι η απώλεια θέσεων εργασίας στη βιομηχανία αντισταθμίζεται κυρίως από την είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας –και ειδικά στον διευρυνόμενο τομέα των υπηρεσιών– προς αναζήτηση συμπληρωματικού εισοδήματος· αλλά και από την ενσωμάτωση του μαζικού κύματος μετανάστευσης, κατά βάση από τις χώρες της Βόρειας Αφρικής, το οποίο ξεκινά από τις αρχές της δεκαετίας του '60 και συνεχίζεται όλα τα επόμενα χρόνια.

Παράλληλα, διογκώνεται τόσο το έλλειμμα του προϋπολογισμού όσο και το εθνικό χρέος. Δεν υπάρχουν πολλές εξηγήσεις γι' αυτό: η θέση της εργατικής τάξης, αν και βάλλεται, παραμένει ισχυρότερη από ότι θα ήθελαν τα αφεντικά για ξεφύγουν από την κρίση κερδοφορίας· τουτέστιν, η σχέση μισθού-παραγωγικότητας συνεχίζει να κλονίζεται, οι πραγματικοί μισθοί συνεχίζουν να ανεβαίνουν, η παραγωγικότητα πέφτει παρασέρνοντας μαζί της και το ποσοστό κέρδους. Σε αυτό το χρονικό σημείο βρίσκεται η αφετηρία του διλήμματος για τα γαλλικά αφεντικά: είναι δυνατόν να ανακάμψει το ποσοστό με κεүνσιανό τύπου σοσιαλδημοκρατική οικονομική και κοινωνική πολιτική; Είναι δυνατόν η οικονομική ανάκαμψη να συμβαδίσει με τα υψηλά επιδόματα ανεργίας, τις δαπάνες επαγγελματικής κατάρτισης και γενικότερα κοινωνικής πρόνοιας;

Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό το παγκόσμιο πλαίσιο μέσα στο οποίο αρθρώνονται αυτά τα

3 Τα κύρια χαρακτηριστικά της κρίσης αυτής θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής: πτωτική τάση της πειθαρχίας καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, κρίση νομιμοποίησης της καπιταλιστικής εξουσίας, αύξηση της τεχνικής σύνθετης του κεφαλαίου χωρίς παράλληλη αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, ανικανότητα των καπιταλιστών να εξοικονομήσουν σταθερό κεφάλαιο λόγω της απειθαρχίας και της συνολικότερης διεκδικητικής στάσης του συλλογικού εργάτη.

ερωτήματα. Παρόμοιες ανησυχίες είχαν τα αφεντικά και σε άλλες δυτικές χώρες: η κρίση και, ως εκ τούτου, ο φόβος των αφεντικών έχει πλανητικές διαστάσεις. Γ' αυτό και ο τρόπος απάντησής τους θα είναι επίσης πλανητικός: η **νεοφιλελεύθερη αντεπίθεση**. Από τα μέσα της δεκαετίας του '70 ξεκινάει η καπιταλιστική προπαγάνδα, σχεδόν σε όλα τα μήκη και τα πλάτη των δυτικών κοινωνιών, περί εισόδου των δυτικών οικονομιών σε μια περίοδο «θεμελιωδών αλλαγών», οι οποίες δήθεν οφείλονται σε δραματικές αλλαγές σε «τεχνολογικό», «οικονομικό» και «γεωπολιτικό» επίπεδο, ενώ ταυτόχρονα «διαπιστώνεται» ότι η εργατική νομοθεσία χαρακτηρίζεται από «ακαμψία». Και από τη στιγμή που η διατήρηση της φορντικής μισθωτής σχέσης αδυνατούσε να επαναφέρει τα κέρδη στα προηγούμενα ύψη, το σύνθημα «επιστροφή στην ελεύθερη αγορά» –με άλλα λόγια: «οι ισχύων κοινωνικός συμβιβασμός πρέπει ν' αποδιαρθρωθεί»—αρχίζει να κερδίζει έδαφος στο στρατόπεδο των αφεντικών ως η μόνη δυνατή λύση άμεσης ανάκαμψης του ευθέως απειλούμενου καθεστώτος συσσώρευσης.

Η συντονισμένη επίθεση κράτους και αφεντικών αρχίζει, δυστυχώς, να επιφέρει τα πρώτα πλήγματα στις γραμμές του προλεταριάτου. Η αβεβαιότητα και η ανασφάλεια κάνουν για πρώτη φορά την εμφάνισή τους και σίγουρα αυτός είναι ένας από τους λόγους για τη μικρή υποχώρηση των απεργιών όπως φαίνεται και από τον διπλανό πίνακα με τις χαμένες για τα αφεντικά εργατοώρες της περιόδου που εξετάζουμε.

Οι εργατικοί αγώνες δεν περιορίζονται μόνο από ποσοτική, αλλά και από ποιοτική άποψη: παύουν πλέον να προβάλλουν επιθετικές διεκδικήσεις, μισθολογικές ή μη,⁴ και περιορίζονται στην υπεράσπιση των υπό περικοπή θέσεων εργασίας, την εναντίωση στο κλείσιμο των εργοστασιακών μονάδων και την προστασία των επαγγελματικών ειδικοτήτων απέναντι στα σχέδια εκσυγχρονισμού της παραγωγικής διαδικασίας. Το παράδειγμα της ενθουσιώδους κατάληψης του εργοστασίου ρολογιών της LIP⁵ αποτελεί το σημείο συνάντησης, αν όχι σύμπτωσης, των δύο μεταπολεμικών κύκλων αγώνων του προλεταριάτου –αυτού στον οποίο κυριαρχεί η φιγούρα του ανειδίκευτου νεοεισερχόμενου εργάτη της φορντικής αλυσίδας και του δεύτερου, στον οποίο κυριαρχεί αυτή του ειδικευμένου παλιού εργάτη. Η συνάντηση έγινε επειδή η υπόθεση της LIP ήταν ένας αγώνας όχι μόνον ενάντια στο κλείσιμο ενός εργοστασίου και τις συνεπαγόμενες απολύσεις, αλλά και υπέρ της αναδιοργάνωσης της παραγωγής υπό «εργατική

Οι απεργίες στη Γαλλία την περίοδο 1959-1981

	αριθμός απεργών (σε χιλιάδες)	αριθμός απεργών (σε χιλιάδες)	αριθμός κερδισμένων ημερών ζωής από απεργία (σε χιλιάδες)
μέσος όρος 1959-67	2,005	1,282	2,963
1968	—	—	150,000
1969	2,207	1,444	2,223
1970	2,942	1,080	1,742
1971	4,318	1,080	4,388
1972	3,464	2,721	3,755
1973	3,731	2,246	3,915
μέσος όρος 1968-73	3,332	1,873	3,027
1974	3,381	1,563	3,380
1975	3,888	1,827	3,869
1976	4,348	2,022	5,011
1977	3,302	1,919	3,666
1978	3,206	705	2,200
μέσος όρος 1973-8	3,625	1,607	3,625
1979	3,104	967	3,656
1980	3,542	501	1,674
1981	3,048	416	1,442
μέσος όρος 1978-81	3,231	628	2,257

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, 1982

⁴ Αξίζει νομίζουμε να αναφέρουμε μερικές από αυτές που καταγράφηκαν στους αγώνες της περιόδου μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70: ίσα δικαιώματα στους μετανάστες εργάτες, κατάργηση των χαμηλότερων εργασιακών βαθμίδων, αυτόματη είσοδος των «ανειδίκευτων» στις μισθολογικές κλίμακες των «ειδικευμένων», ενσωμάτωση μπόνους και επιδομάτων στο βασικό μισθό, κατάργηση της εργασίας με το κομμάτι κ.α.

⁵ Το εργοστάσιο της LIP στη γαλλική πόλη Besançon ήταν από το 1945 ένα σύγχρονο εργοστάσιο ρολογιών. Όταν ο Fred Lip, διευθυντής του εργοστασίου, παραιτήθηκε το 1971, η επιχείρηση έφτασε στα όρια της χρεοκοπίας. Τότε οι εργάτες της LIP, με τη στήριξη των εργοστασιακών παραρτημάτων των CGT και CFDT, κατέλαβαν το εργοστάσιο και το λειτούργησαν μόνοι τους τη διετία '73-'75, έχοντας την αλληλεγγύη πολλών οργανωμένων κομματιών της εργατικής τάξης, αλλά και της γαλλικής κοινωνίας γενικότερα.

διαχείριση». Το σύνθημα που χρησιμοποιήθηκε στο ξεκίνημα του αγώνα της LIP⁶ συμπικνώνει την απόπειρα να συνδυαστεί η απόρριψη του κλεισίματος του εργοστασίου με τη δυνατότητα των εργατών να αυτοδιαχειριστούν τη μισθωτή σχέση. Ο αγώνας αυτός όμως δεν ήταν δυνατόν να έχει προοπτική. Αναπόφευκτα, η βιωσιμότητα τέτοιων εγχειρημάτων στον καπιταλισμό είναι αδύνατη, γι' αυτό και αποτυγχάνουν.

Παρά το γεγονός της δυναμικής συμμετοχής ειδικευμένων εργατών της αυτοκινητοβιομηχανίας, των ναυπηγείων, της μεταλλουργίας, των τυπογραφείων, δηλαδή αυτών που χτυπιούνται περισσότερο από την κρίση, οι αγώνες χάνουν συνεχώς σε κοινωνική απεύθυνση και περιχαρακώνονται ολοένα και περισσότερο. Τα συνδικάτα αρχίζουν να χάνουν επίσης σε απήχηση και αριθμό μελών, ιδιαίτερα μετά το ρήγμα μεταξύ CGT και CFDT, και η εξισωτική-σοσιαλδημοκρατική πρακτική τους περιορίζεται στην υπεράσπιση των «μόνιμων» θέσεων εργασίας, αδιαφορώντας για την ενσωμάτωση του αυξανόμενου αριθμού ελαστικών και προσωρινών εργατών. Παρόλο που για μεγάλο χρονικό διάστημα θα παραμείνουν ισχυρά, τα συνδικάτα συμβάλλουν με τον τρόπο τους στη δημιουργία μιας δευτερεύουσας αγοράς εργασίας –που αφορά τους νεοεισερχόμενους στη μισθωτή σχέση και στους οποίους εφαρμόζεται ολόκληρο το οπλοστάσιο των νέων μέτρων: ελαστικότητα, προσωρινότητα, μισθός χαμηλότερος του βασικού στα πλαίσια κοινωνικών προγραμμάτων αντιμετώπισης της ανεργίας, πρακτικών ασκήσεων, μαθητείας– στις παρυφές της επίσημης κύριας αγοράς εργασίας, η οποία θα παραμείνει μέχρι σήμερα πλειοψηφική και αφορά τους παλαιότερους, δηλαδή με συμβάσεις αορίστου χρόνου και περισσότερο καλοπληρωμένους εργάτες. Ο κορπορατισμός των συνδικάτων, η στενή υπεράσπιση των συμφερόντων συγκεκριμένων επαγγελματικών ομάδων και η αποξένωση από τα νέα κομμάτια της εργατικής τάξης (κατά βάση ανειδίκευτοι νέοι, μετανάστες και γυναίκες που είχαν εμπλακεί σε μια σειρά δυναμικών αγώνων το προηγούμενο διάστημα ενάντια στην ταιλορική οργάνωση της εργασίας και τη βία της φορντικής αλυσίδας), θα ανοίξει το δρόμο για τη νεοφιλελεύθερη αποδιάρθρωση και το βάθεμα των διαχωρισμών στο εσωτερικό της εργατικής τάξης.⁷

Το 1981, οι άνεργοι στη Γαλλία ξεπερνούν τα 2.000.000, ψυχολογικό όριο που η προπαγάνδα των αφεντικών θα αποδώσει στην «αδυναμία συγκράτησης της μετανάστευσης» και στην έλλειψη «αποτελεσματικότερης διαχείρισης του εβδομαδιαίου εργάσιμου χρόνου» γι' αυτό και την επόμενη χρονιά θεσμοθετείται από τη νεοεκλεγμένη κυβέρνηση των σοσιαλιστών το 39ωρο με ορίζοντα εφαρμογής του 35ώρου το 1985⁸ με αντάλλαγμα την πέμπτη εβδομάδα πληρωμένων διακοπών. Οι ίδιες φωνές θα μιλήσουν για ανάγκη «εξορθολογισμού» του υπάρχοντος συστήματος και θα επικαλεστούν τη διεθνή χρηματοπιστωτική αστάθεια και τη «διάσωση της γαλλικής οικονομίας» για να υπογραμμίσουν την ανάγκη «επανακαθορισμού της μισθωτής σχέσης» προκειμένου η εργασιακή διαδικασία να καταστεί περισσότερο «ευέλικτη», ο μισθός να προσαρμοστεί στις «διακυμάνσεις της οικονομίας» και τα επιδόματα του κράτους πρόνοιας να «αναμορφωθούν».

Από το 1976 μέχρι το 1981, η συγκράτηση του πληθωρισμού γίνεται ο υπ' αριθμόν ένα στόχος της κυβέρνησης του Raymond Barre, με διακηρυγμένη πρόθεση την τόνωση της ανταγωνιστικότητας των γαλλικών επιχειρήσεων και κρυφή πρόθεση την πλήρη επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού. Το κράτος παρεμβαίνει ευθέως για την αποκατάσταση του ποσοστού κέρδους θεσμοθετώντας φοροαπαλλαγές για τις παραγωγικές επιχειρήσεις, περιορίζοντας τις κοινωνικές δαπάνες, κάνοντας δυσκολότερη την πρόσβαση στις παροχές του κράτους πρόνοιας και επιβάλλοντας την προσωρινότητα και την ελαστικότητα στην αγορά εργασίας. Η αλλαγή της εργατικής νομοθεσίας γίνεται «προϋπόθεση» της αναδιάρθρωσης των γαλλικών επιχειρήσεων με μόνο στόχο την αποδυνάμωση της εργατικής ισχύος όχι μόνο μέσα σε αυτές, αλλά και ευρύτερα σε κοινωνικό επίπεδο: όλη η γαλλική κοινωνία πρέπει να γίνει πιο ανταγωνιστική. Η σφιχτή δημοσιονομική διαχείριση του κρατικού προϋπολογισμού και η

6 «Είναι εφικτό: να παράγουμε, να πουλάμε και να πληρώνουμε μόνοι μας».

7 Ο κορπορατισμός των συνδικάτων δεν υπήρξε η αποκλειστική αιτία. Πολλοί από τους ίδιους τους νεαρούς εργάτες της εποχής –εκκινώντας από την κουλτούρα της άρνησης της εργασίας και της απέχθειας προς τα συνδικάτα– θα ενισχύσουν την προώθηση της μερικής απασχόλησης και της προσωρινής εργασίας, συμβάλλοντας και αυτοί με τον τρόπο τους στο βάθεμα των διαχωρισμών στο εσωτερικό της εργατικής τάξης.

8 Το οποίο, βέβαια, όλοι ξέρουμε ότι θεσμοθετήθηκε σχεδόν δεκαπέντε χρόνια μετά!

αυστηρότερη νομισματική πολιτική, η αύξηση των επιτοκίων δανεισμού και ο περιορισμός των πιστώσεων, η «λιτότητα», όλα αυτά γίνονται όπλα στα χέρια των αφεντικών και των διευθύνσεων των εργοστασίων με στρατηγικό στόχο τον περιορισμό των θέσεων μόνιμης απασχόλησης και την απόρριψη των εργατικών διεκδικήσεων· μέτρα που σίγουρα ευθύνονται για το γεγονός ότι το 1980 το πραγματικό διαθέσιμο εργατικό εισόδημα σημειώνει πτώση για πρώτη φορά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Παρόλα αυτά, το γαλλικό κεφάλαιο δε θα αργήσει να συνειδητοποιήσει ότι από τη σύλληψη της νεοφιλελεύθερης στρατηγικής μέχρι την επιτυχή εφαρμογή της υπάρχει μια πολύ μεγάλη απόσταση. Ακόμα και σήμερα, αρχές του 2007, κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι έχει 100% επιτυχία. Η αντίσταση του προλεταριάτου στη Γαλλία ήταν και είναι ισχυρότατη: η εφαρμογή του 39ώρου είναι ενδεικτική αυτής της διαλεκτικής της ταξικής πάλης: ενώ οι επιχειρήσεις θέλουν μείωση του μισθού ανάλογη με τη μείωση των ωρών εργασίας, το κράτος επιβάλλει την πληρωμή ολόκληρου του μισθού παρά τη μείωση των ωρών εργασίας, υπό το φόβο των αντιδράσεων! Το προλεταριάτο ακόμα έχει τη δυνατότητα να ελέγχει ως ένα βαθμό τον κοινωνικό συσχετισμό δύναμης προς όφελός του. Υπό το ίδιο πρίσμα του φόβου απέναντι στο προλεταριάτο πρέπει να ιδωθεί και το κύμα εθνικοποιήσεων βιομηχανικών μονάδων και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στο δημόσιο τομέα από το τέλος της δεκαετίας του '70 και μετά.

Η τομή του 1982

Το καλοκαίρι του 1982 αποτελεί τομή για τη χάραξη της νεοφιλελεύθερης «προσαρμογής» της γαλλικής οικονομίας και κοινωνίας στα νέα διεθνή δεδομένα. Οι συνολικές επενδύσεις σημειώνουν πτώση και το γαλλικό κεφάλαιο και το κράτος συνειδητοποιούν ότι ξεπέρασμα της κρίσης κερδοφορίας χωρίς κοινό μέτωπο για σκληρή προώθηση της νεοφιλελεύθερης στρατηγικής δεν είναι εφικτό· η κοινή γραμμή κράτους-κεφαλαίου αποτυπώνεται τον Ιούνιο του 1982 στο πάγωμα μισθών και τιμών με επανεξέταση των μισθολογικών αυξήσεων μετά την άνοιξη του 1983, την υποτίμηση του γαλλικού φράγκου για την τόνωση των εξαγωγών και τη μείωση της αγοραστικής δύναμης του μισθού, την αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών κ.α.

Από το 1982 και μετά, η επίθεση του κεφαλαίου θα είναι ανελέητη. Το νεανικό προλεταριάτο της Γαλλίας θα βρεθεί στη δίνη της επίθεσης αυτής, θα προσπαθήσει να προσαρμόσει τη ζωή του στη νεοφιλελεύθερη συνθήκη και πολλές φορές θα γίνει το ίδιο φορέας αντίστασης στα σχέδια του κεφαλαίου· οι καθημερινές δυσκολίες στη ζωή των νέων θα αυξηθούν, χωρίς όμως να κατορθώσουν να κάμψουν την απέχθεια πολλών από αυτούς για τη μισθωτή σχέση. Ελπίζοντας ότι έχουμε δώσει μια πρώτη ικανοποιητική περιγραφή για τους λόγους που οδήγησαν τους καπιταλιστές στη Γαλλία στη νεοφιλελεύθερη αντεπίθεση, θα συνεχίσουμε επικεντρώνοντας στα μέτρα που επιβλήθηκαν πάνω στους νεαρούς προλεταρίους από τη δεκαετία του '80 και μετά και κυρίως στον αντίκτυπο που τα μέτρα αυτά είχαν και συνεχίζουν να έχουν πάνω τους. Οι στατιστικές και οι αριθμοί απεικονίζουν την επιφάνεια της καπιταλιστικής σχέσης· πίσω τους δεν κρύβεται τίποτ' άλλο πέρα από την καπιταλιστική βαρβαρότητα.

Η επιβολή της προσωρινότητας

«Ποιός μπορεί να υποστηρίξει ότι η δράση μας ενάντια στην ανεργία δεν είναι η καλύτερη;»

Ντομινίκ ντε Βιλπέν, γάλλος πρωθυπουργός,
σε συνέντευξή του στο *Nouvel Observateur*, χειμώνας 2005-06

Η νεοφιλελεύθερη γιαίρα της διαχείρισης της ανεργίας

Μετά τα θυελλώδη γεγονότα του Μάη του 1968, το κεφάλαιο –και όχι βέβαια μόνο στη Γαλλία, μιας και η κοινωνική αναταραχή αγγίζει πολλά μέρη του πλανήτη– θα επιχειρήσει να ανασυστήσει το σύνολο των λαβωμένων καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, κεντράροντας στους νέους για δυο κυρίως λόγους: αφενός, γιατί ο ρόλος των φοιτητών, και γενικότερα του νεανικού προλεταριάτου, ήταν κομβικός στα όσα εκτυλίχθηκαν την άνοιξη του '68: αφετέρου, γιατί από τη σκοπιά της αντιμετώπισης της κρίσης της διευρυμένης αναπαραγωγής των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων (και της εξασφάλισης εν τέλει της μελλοντικής ύπαρξης του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος) καθίσταται αναγκαία η «διαπαιδαγώγηση» του νεαρότερου κομματιού του πληθυσμού –του περισσότερο υποσχόμενου από φυσική, βιολογική άποψη φορέα αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων. Το νεανικό προλεταριάτο πρέπει να «μάθει» να ζει με λιγότερα, να «μάθει» να περιορίζει τις ανάγκες του και να ζει πιο πειθαρχημένα. Σε μια περισσότερο πειθαρχημένη και εξατομικευμένη κοινωνία, οι νέοι ως κοινωνική ομάδα θεωρούνται κατά βάση πιο αδύναμοι και εν δυνάμει πιο δεκτικοί στην κοινωνική προσαρμογή,

γιατί δεν έχουν και δεν μπορούν να έχουν εμπειρικό κριτήριο μιας καλύτερης ζωής, δεν έχουν προλάβει να ζήσουν διαφορετικές καταστάσεις.⁹ Αυτού του είδους η επιβολή της εξουσίας του κεφαλαίου πάνω στους νέους πολλές φορές διαψεύδεται στην πράξη από τους ίδιους τους νεαρούς προλετάριους, όταν εξεγείρονται εναντίον του.

Η νεολαία δεν είναι επαναστατική από μόνη της· πρέπει να προσπαθούμε να αντιληφθούμε την εξεγερτικότητά της μέσα στην ιστορικότητά της, μέσα στο σύνολο των κοινωνικών σχέσεων που την προσδιορίζουν σε μια δεδομένη χρονική στιγμή και όχι ως υποκειμενική παρθενογέννεση. Η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία –ως η κατεξοχήν ιδεολογία της διαίρεσης και του κατακερματισμού του προλεταριάτου– στην προσπάθειά της να διαχωρίσει τους νέους από την υπόλοιπη κοινωνία, χρησιμοποιεί την έκρηξη της υποκειμενικότητας που χαρακτηρίζει την περίοδο μετά το '68 για να τους επινοήσει ξανά ως ιδιαίτερη κοινωνική κατηγορία με τα δικά της γούστα, τις δικές της συνήθειες, την «έμφυτη» επαναστατικότητα της κλπ· κάτι που και οι ίδιοι οι νέοι, από την πλευρά τους, αναπαράγουν πολλές φορές. Με τον τρόπο αυτό, το κεφάλαιο κατορθώνει να ορίζει τη «νεανικότητα» τους πάνω στις συντεταγμένες της εμπορευματικής κατανάλωσης και όχι της παραγωγής. Στην παραγωγή, αναπόδραστα κυρίαρχη ηλικιακή και κοινωνική ομάδα είναι κυρίως οι άνδρες από 27 έως 60 χρόνων, τους οποίους η καπιταλιστική ιδεολογία έχει σε ιδιαίτερη εκτίμηση, γιατί η παραγωγικότητά τους είναι υψηλότερη. Η διάκριση αυτή επιτρέπει στο κεφάλαιο να υποκρίνεται διαρκώς ότι από τη σκοπιά της αξιοποίησης όλες οι άλλες ηλικιακές και κοινωνικές ομάδες έχουν μικρότερη σημασία, ενώ στην πραγματικότητα ξέρει πολύ καλά ότι δεν ισχύει κάτι τέτοιο: και η απειθαρχία εκτός της παραγωγής μπορεί να φέρει το καπιταλιστικό σύστημα σε σοβαρή κρίση αναπαραγωγής, όπως έγινε μετά το 1968.¹⁰

Η γαλλική αστική τάξη, λοιπόν, ανέλαβε στα πλαίσια της νεοφιλελεύθερης αντεπίθεσης ένα δύσκολο έργο, το οποίο σήμερα, μετά από 30 χρόνια, έχει κατορθώσει να πραγματοποιήσει σε μεγάλο βαθμό. Εντούτοις, η αντίσταση του νεανικού προλεταριάτου της Γαλλίας –όχι μόνο με την εξέγερση στα προάστια και το κίνημα ενάντια στη CPE, αλλά ήδη από το 1994 και ίσως ακόμη νωρίτερα¹¹– νομίζουμε ότι έχει θέσει ευθέως σε αμφισβήτηση όχι μόνο την κοινωνική αποτελεσματικότητα της πολιτικής διαχείρισης της ανεργίας, αλλά και τις ίδιες τις αξίες της καπιταλιστικής κοινωνίας γενικότερα.

Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Από το 1973 –χρονική αφετηρία της ύφεσης και της νέας καπιταλιστικής διαχείρισης της ανεργίας– μέχρι το 2002, ψηφίστηκαν και τέθηκαν σε εφαρμογή 35 διαφορετικά μέτρα για την αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων κάτω των 26 ετών, ενώ σχεδόν εξαπλασιάστηκαν οι δαπάνες του προϋπολογισμού για μέτρα ενίσχυσης της απασχόλησης των νέων. Τα μέτρα αυτά είτε επινοήθηκαν αποκλειστικά για αυτήν την ηλικιακή κατηγορία του πληθυσμού –όπως «η

9 Θέλουμε να πούμε ότι η συνείδηση του μεγέθους και της ποικιλίας των αναγκών είναι περισσότερο περιορισμένη για έναν νέο παρά για έναν ενήλικα. Πόσο μάλλον, όταν ο σύγχρονος νέος «βγαίνει στη ζωή» πολύ αργότερα από ό,τι παλιότερα και επιβιώνει «υπό τη σκέπη» της οικογένειας για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

10 Να τι έλεγε επ' αυτού η Καταστασιακή Διεθνής το 1972, σε μια εποχή που επέτρεπε μια μεγαλύτερη αισιοδοξία: «Τα ήθη βελτιώνονται. Η έννοια των λέξεων μετέχει σ' αυτή τη βελτίωση. Παντού ο σεβασμός της αλλοτρίωσης έχει χαθεί. Η νεολαία, οι εργάτες, οι έγχρωμοι, οι ομοφυλόφιλοι, οι γυναίκες, τα παιδιά δε διστάζουν να επιθυμήσουν ό,τι τους ήταν απαγορευμένο· και ταυτόχρονα αρνούνται τα περισσότερα από τα μίζερα αποτελέσματα που η παλιά οργάνωση της ταξικής κοινωνίας επέτρεπε να αποκτούν και να υπομένουν. Δε θέλουν πια αρχηγούς, ούτε οικογένεια, ούτε κράτος. Κριτικάρουν την αρχιτεκτονική και μαθαίνουν να επικοινωνούν μεταξύ τους. Και αντιτασσόμενοι σε εκατό συγκεκριμένες καταπιέσεις, στην πραγματικότητα αμφισβήτησύν την αλλοτριωμένη εργασία. Εκείνο που μπαίνει τώρα στην ημερήσια διάταξη είναι η κατάργηση της μισθωτής εργασίας... Η νεολαία έγινε επίφοβη, όταν διαπιστώθηκε ότι η ανατροπή είχε κερδίσει τη μάζα των νεαρών εργαζόμενων· και ότι η ειραρχική ιδεολογία του αριστερισμού δε θα κατόρθωνε να την επαναφοριώσει... Ο πανικός απέναντι στη νεολαία, που ζητάνε να τον καλύψουν μ' ένα σωρό ηλίθιες αναλύσεις και πομπώδεις παρανέσεις, θεμελιώνεται σ' έναν απλούστατο υπολογισμό: μέσα σε δώδεκα ή δεκαπέντε μόνο χρόνια, οι νέοι θα είναι ενήλικοι, οι ενήλικοι γέροι, οι γέροι νεκροί. Οι ιθύνοντες της άρχουσας τάξης έχουν λοιπόν απόλυτη ανάγκη να αντιστρέψουν σε διάστημα λίγων χρόνων την πτωτική τάση του ποσοστού ελέγχου τους επί της κοινωνίας· κι έχουν κάθε λόγο να πιστεύουν ότι δε θα την αντιστρέψουν». Internationale Situationniste, *To alηθινό σχήμα στη Διεθνή*, θέσεις 12 & 13.

11 Το 1994 εισάγεται από την κυβέρνηση Balladur η CIP (Contrat d' Insertion Professionnelle - Σύμβαση Επαγγελματικής Ένταξης) με στόχο μεταξύ άλλων τη μείωση του βασικού μισθού για τους νεοπροσλαμβανόμενους κάτω των 26 ετών –γι' αυτό ονομάστηκε και Ελάχιστος Μισθός για τους Νέους (Salaire Minimum de Croissance-SMIC jeunes). Το μέτρο αυτό συνάντησε τη σφοδρή αντίσταση του νεανικού προλεταριάτου και τελικώς αποσύρθηκε. Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε διαβάσετε το πέμπτο τεύχος των *Παιδιών της Γαλαρίας*, όπου υπάρχει σχετικό αφιέρωμα.

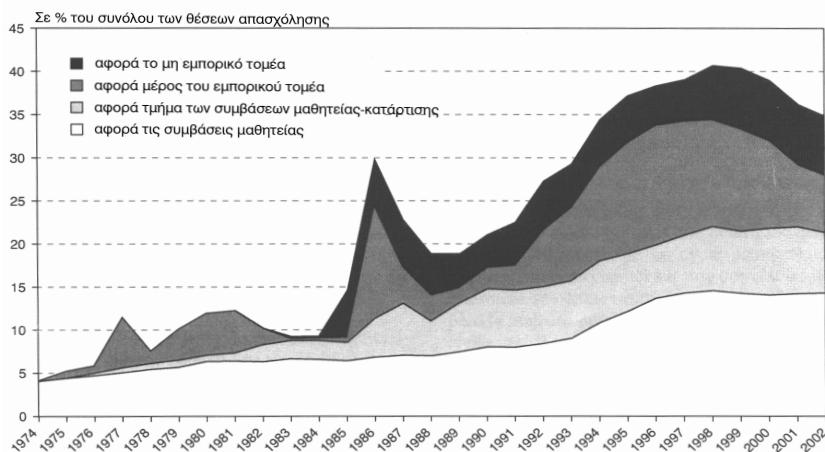
σύμβαση μαθητείας-κατάρτισης» (*contrat en alternance*)¹² και η «νεανική απασχόληση» (*employ-jeune*) – είτε είχαν ευρύτερη στόχευση όπως ο «νέος μισθωτός» (*premier salariai*) και η «μερική απασχόληση» (*temps partiel*) που συνδέθηκαν με φοροαπαλλαγές και μείωση ασφαλιστικών εισφορών. Η εφαρμογή των μέτρων αυτών έγινε σε τρεις φάσεις:

– Από το 1977 έως το 1982, οι «Εθνικές Συμβάσεις Απασχόλησης» (*Pactes Nationaux pour l' Emploi-PNE*) και το «Σχέδιο για το Μέλλον των Νέων» (*Plan Avenir Jeune-PAJ*) αποτελούν μια πρώτη πίεση για την επιβολή μέτρων όπως οι συμβάσεις επαγγελματικής εκπαίδευσης-απασχόλησης, οι πρακτικές ασκήσεις και οι πολυάριθμες εργοδοτικές απαλλαγές εισφορών κατά την πρόσληψη.

– Από το 1985 έως το 1987, τα μέτρα για τους νέους περνούν σε μια νέα φάση, πολύ πιο εκτεταμένη από την προηγούμενη: η επαναφορά των εργοδοτικών απαλλαγών κατά την πρόσληψη και η εισαγωγή των «Εργασιών Κοινής Ωφέλειας» (*Travaux d' Utilité Collective-TUC*),¹³ του «Σταδίου Εισόδου στην Επαγγελματική Ζωή» (*Stage d' Initiation à la Vie Professionnelle-SIVP*) και των συμβάσεων απόκτησης προσόντων και προσαρμογής στην αγορά εργασίας¹⁴ εφαρμόζονται μαζικά.

– Τέλος, από το 1991 έως το 1999, το τμήμα του νεανικού πληθυσμού, το οποίο διαχειρίζονται τα νέα μέτρα, αυξάνεται αργά και σταθερά: αυτό οφείλεται στην ευρεία χρήση του θεσμού της μαθητείας, τις εργοδοτικές απαλλαγές που σχετίζονται με την πρόσληψη νέων χωρίς τυπικά προσόντα (σε έντονους ρυθμούς τα έτη 1992 και 1993) και τη μαζική χρήση του προγράμματος «μερικής απασχόλησης». Το 1999, οι νέοι αποτελούν σχεδόν το 50% των απασχολουμένων με τέτοιου είδους σύμβαση.

Διάγραμμα 1
Ποσοστό της επιδοτούμενης απασχόλησης για τους κάτω των 26 ετών την περίοδο 1974-2002

Η στατιστική της προσωρινότητας

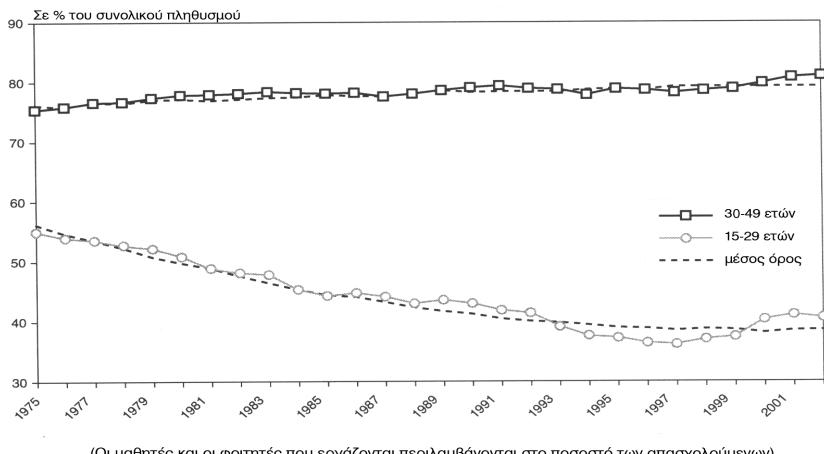
Ο κοινωνικός αντίκτυπος των μέτρων αυτών είναι σημαντικός και αυτό φαίνεται, μεταξύ άλλων, από τον αριθμό των νέων που εισέρχονται στην αγορά εργασίας υπό το καθεστώς των νέων συμβάσεων: στα μέσα της δεκαετίας του '70, μόνο το 5% των νέων κάτω των 26 ετών εργάζοταν υπό το καθεστώς της προσωρινότητας, ενώ στα μέσα της δεκαετίας του '90, το ποσοστό κυμαίνεται από 35% μέχρι 40%. Την ίδια περίοδο, μόλις το 3-5% των εργαζόμενων άνω των 26 ετών εργάζεται υπό παρόμοιο καθεστώς.

12 Η σύμβαση μαθητείας-κατάρτισης επιτρέπει στους νέους 16-25 ετών (ή και μεγαλύτερους υπό ορισμένες προϋποθέσεις) να υπογράφουν μια σύμβαση εργασίας με την οποία συνδυάζουν τη μαθητεία στους χώρους της επιχείρησης με την κατάρτιση στο χώρο του Κέντρου Κατάρτισης Μαθητευόμενων. Υποτίθεται ότι ο μαθητευόμενος υπό τις συνθήκες αυτές μπορεί να αντιπαραθέτει «δημιουργικά» τις γνώσεις που του παρέχονται θεωρητικά με την εμπειρία της απασχόλησης υπό πραγματικές συνθήκες. Κατά τη διάρκεια της σύμβασης, ο μαθητευόμενος αμειβεται και ασφαλίζεται ως προσωρινός «ανειδίκευτος», ενώ, με το τέλος της σύμβασης, παίρνει μια βεβαίωση πιστοποίησης της παρεχόμενης εμπειρίας.

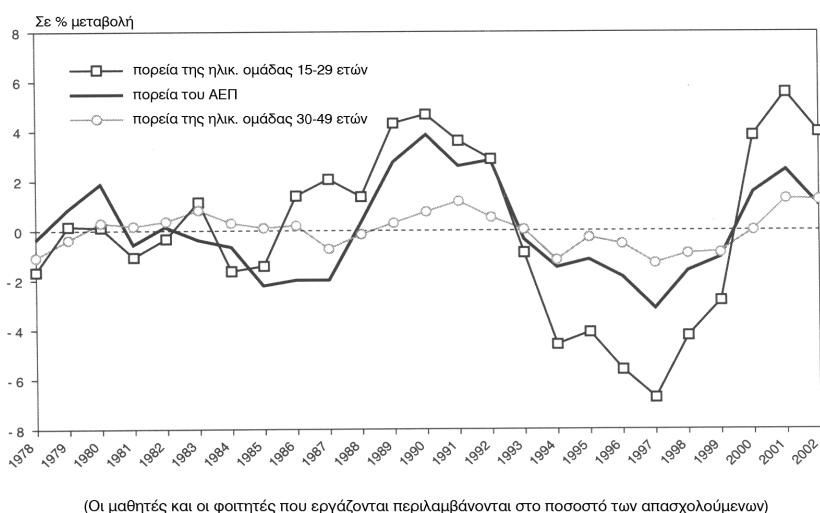
13 Πρόκειται για επιδοτούμενες θέσεις εργασίας σε «μη κερδοσκοπικού» χαρακτήρα εταιρίες. Πρόδρομος του προγράμματος αυτού ήταν «Ο Νεαρός Εθελοντής» το 1982, το οποίο όμως είχε μικρή απήχηση. Στις αρχές της δεκαετίας του '90, αυτές οι θέσεις εργασίας θα αντικατασταθούν από τις «Συμβάσεις Εργασιακής Αλληλεγγύης» (*Contrats Emploi-Solidarité-CES*), δηλ. μερικής απασχόλησης. Το συγκεκριμένο μέτρο φθίνει σταδιακά, για να αντικατασταθεί κι' αυτό από καινούργια στις αρχές της δεκαετίας του 2000.

14 Οι συμβάσεις αυτές συνδέονται με προγράμματα απόκτησης επαγγελματικής εμπειρίας στα πλαίσια της πρακτικής άσκησης ή της μαθητείας.

Διάγραμμα 2
Ποσοστό απασχόλησης των ομάδων 15-29 ετών και 30-49 ετών για την περίοδο 1970-2002

Διάγραμμα 3
ΑΕΠ και ποσοστό απασχόλησης ανά ομάδα: τάσεις για την περίοδο 1978-2002

και να διευρύνει την παράλληλη –δευτερεύουσα– αγορά εργασίας: αυτήν, στην οποία κυρίαρχη φιγούρα είναι ο υποτιμημένος νεαρός προλεταριος. Η διευρυμένη εφαρμογή της νεοφιλελεύθερης πολιτικής οφείλεται στο γεγονός ότι δεν απαντήθηκε εγκαίρως από όλο το προλεταριάτο, και τη συνδικαλισμένη εργατική τάξη ειδικότερα, με συνέπεια η μαζική ανεργία και ανασφάλεια που ακολούθησαν να δυσκολεύουν ακόμα περισσότερο την αντιπαράθεση με αυτήν την πολιτική.

Την περίοδο 1975-2002, το ποσοστό απασχόλησης των νέων 15-29 ετών στη Γαλλία μειώνεται κατά 14 μονάδες, από το 55 στο 41%, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι η πτώση είναι σταθερή όλο αυτό το διάστημα: με εξαίρεση ορισμένες συγκυριακές διακυμάνσεις, το ποσοστό απασχόλησης των νέων αυτής της ηλικίας σταθεροποιείται σε χαμηλά επίπεδα από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '90 και μετά. Αντίθετα, για την ίδια χρονική περίοδο, το ποσοστό απασχόλησης της επόμενης ηλικιακής ομάδας, αυτής των 30-49 ετών αυξάνεται από 75 σε 81%.

Παράλληλα, όπως δείχνει και το διάγραμμα 3, το ποσοστό απασχόλησης των νέων ηλικίας 15-29 ετών ανταποκρίνεται πολύ περισσότερο στους ρυθμούς αυξομείωσης του ΑΕΠ από ότι το ποσοστό της επόμενης ηλικιακής ομάδας. Πίσω από τις απρόσωπες στατιστικές κρύβεται η σκληρή πραγματικότητα που βιώνει το νεανικό εργατικό δυναμικό καθώς εισέρχεται στην αγορά εργασίας και υποχρεώνεται να προσαρμοστεί στις διακυμάνσεις του κύκλου καπιταλιστικής συσσώρευσης. Η αβεβαιότητα και ο φόβος για το μέλλον, όχι μόνο στερούν τη δυνατότητα να ονειρευτείς έναν καλύτερο τρόπο ζωής, αλλά εντεί-

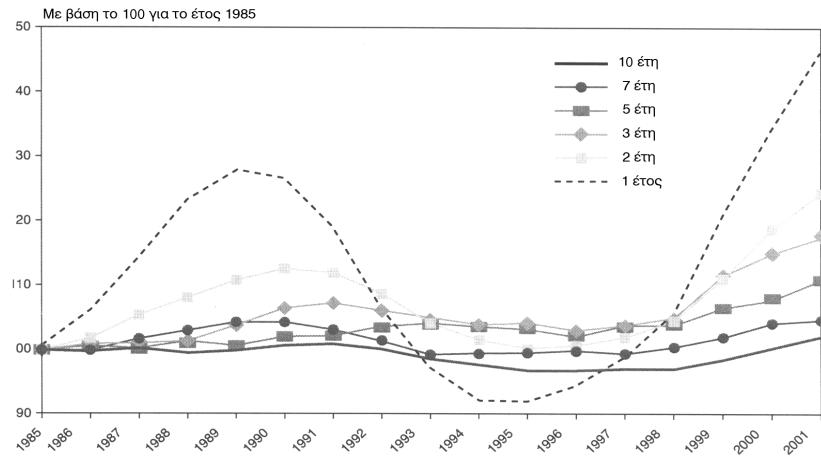
Τις περισσότερες φορές, η κυρίαρχη ιδεολογία δικαιολόγησε την εφαρμογή των μέτρων αυτών με το πρόσχημα της ρύθμισης της σχέσης μεταξύ της παραγωγικότητας της εργασίας των νέων και του κόστους της εργασίας αυτής, προτείνοντας σε γενικές γραμμές την παρακάτω συλλογιστική: «με την έξοδό τους από την εκπαιδευτική διαδικασία, οι νέοι είτε δεν έχουν επαγγελματική εμπειρία, είτε η κατάρτισή τους είναι ανεπαρκής· οι δυσκολίες εισόδου, λοιπόν, στην αγορά εργασίας οφείλονται στο γεγονός ότι δεν απέκτησαν τις κατάλληλες δεξιότητες που θα τους επέτρεπαν να ευθυγραμμίσουν την παραγωγικότητά τους με το ύψος του μισθού ενός προσλαμβανόμενου με την τυπική σύμβαση αορίστου χρόνου εργασίας: επομένως, καθίσταται αναγκαία και δίκαιη η αναπροσαρμογή προς τα κάτω, προς ένα συμβατικό ελάχιστο μισθό. Η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '70, προβάλλει το εκπαιδευτικό σύστημα ως αποτυχημένο και ανεπαρκώς συνδεδεμένο με την αγορά εργασίας προκειμένου να στρώσει το έδαφος για τη διαίρεση της εργατικής τάξης με ηλικιακά κριτήρια

νουν τον ανταγωνισμό και την εξατομίκευση απομονώνοντας το νεαρό προλετάριο από τους όμιούς του.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουμε αν εξετάσουμε την επίδραση της επιβολής της προσωρινότητας στους νέους από τη σκοπιά της προϋπηρεσίας όχι σε μια θέση εργασίας, αλλά μέσα στην αγορά εργασίας γενικά. Σε συνδυασμό με το διάγραμμα 3, το διάγραμμα 4 δείχνει ότι το ποσοστό απασχόλησης όσων έχουν μόνο ένα χρόνο προϋπηρεσία κυμαίνεται πολύ εντονότερα –σε συ-

νάρτηση με τον κύκλο της καπιταλιστικής συσσώρευσης– από το αντίστοιχο ποσοστό όσων έχουν περισσότερα χρόνια προϋπηρεσίας. Η έρευνα δείχνει επίσης ότι με την αύξηση της προϋπηρεσίας στην αγορά εργασίας μειώνεται και η «ευαισθησία», δηλαδή η άνευ όρων προσαρμοστικότητα, στον κύκλο της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Με άλλα λόγια, η επιφροή των διακυμάνσεων του κύκλου συσσώρευσης του κεφαλαίου πάνω στο ποσοστό απασχόλησης πρακτικά περιορίζεται στο ελάχιστο από τα πέντε χρόνια προϋπηρεσίας και πάνω.

Διάγραμμα 4
Ποσοστό απασχόλησης ανά χρόνια προϋπηρεσίας για την περίοδο 1985-2001

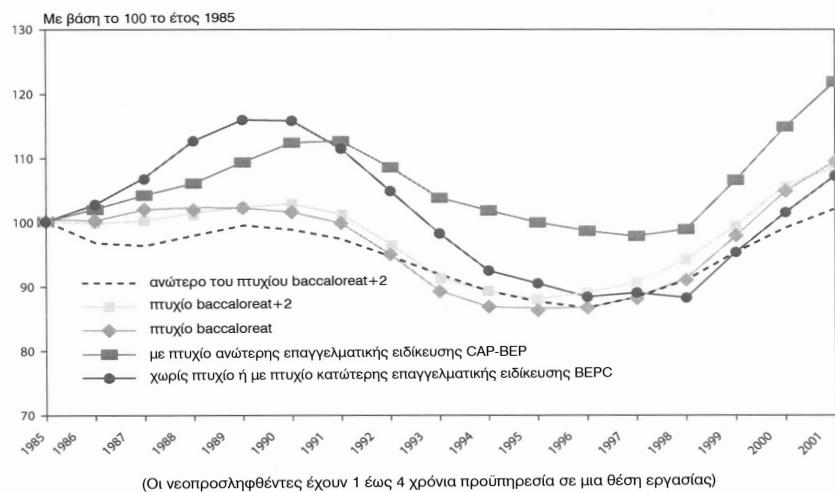
Πόσο μετράει το πτυχίο στην αγορά εργασίας και το μισθό;

Σε κάθε περίπτωση, η προϋπηρεσία από μόνη της δεν αρκεί για να εξηγηθεί η διαδρομή στην αγορά εργασίας ενός νέου ή μιας νέας που μόλις έχει ολοκληρώσει τις σπουδές της –και οπωδήποτε η ομάδα απασχολούμενων με προϋπηρεσία ενός έως τεσσάρων χρόνων δεν μπορεί να θεωρηθεί ομοιογενής. Αν ληφθεί υπόψη το επίπεδο της τυπικής εκπαίδευσής τους –η κατοχή ή μη ενός αναγνωρισμένου πτυχίουτότε, με βάση τα συμπεράσματα ορισμένων ερευνών για την απασχόληση των νέων πριν το 1997, οι κάτοχοι ανώτερων πτυχιών είναι σχετικά περισσότερο προστατευμένοι από τις διακυμάνσεις του κύκλου καπιταλιστικής συσσώρευσης σε σχέση με αυτούς που έχουν κατώτερα πτυχία ή δεν έχουν κανένα.

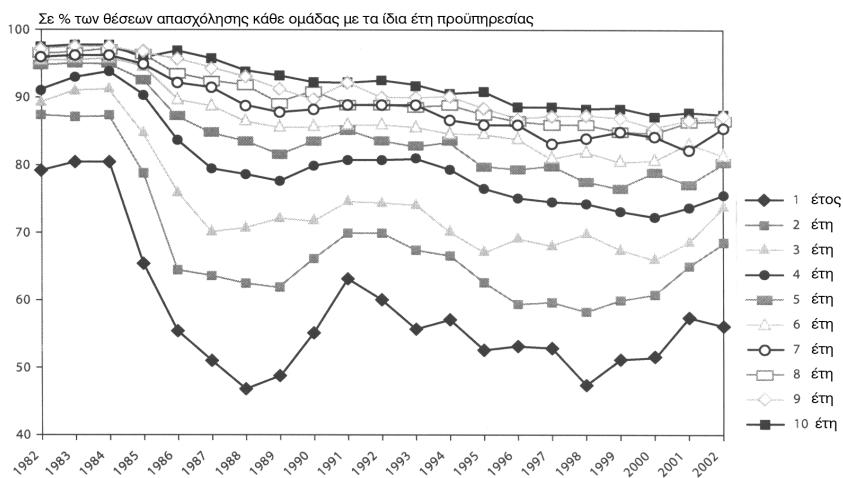
Το φαινόμενο αυτό μπορεί να εξηγηθεί, αν ληφθούν υπόψη δύο παράγοντες: πρώτον, οι θέσεις υψηλής ειδίκευσης επιδεικνύουν μεγαλύτερη «αδράνεια» στην οικονομική συγκυρία, εξαιτίας του γεγονότος ότι είναι αποτέλεσμα μακρόχρονου σχεδιασμού, μεγαλύτερων επενδύσεων από την πλευρά της εργοδόσιας και ως εκ τούτου η συχνή προκήρυξη/κατάργησή τους κοστίζει περισσότερο στην επιχείρηση· δεύτερον, ένας πτυχιούχος είναι δυνατόν να αποδεχθεί έναν προσωρινό «υποβιβασμό» των δεξιοτήτων του σε περιόδους ύφεσης και μεγάλης ανεργίας και να εργαστεί σε μια θέση εργασίας, της οποίας υπερκαλύπτει τα τυπικά προσόντα, κάτι που δεν είναι εφικτό για έναν νέο υποψήφιο εργαζόμενο με χαμηλότερα ή καθόλου τυπικά προσόντα. Το επίπεδο των τυπικών σπουδών εξηγεί τελικά καλύτερα, γιατί οι πτυχιούχοι διατηρούν ευκολότερη πρόσβαση στη μόνιμη/σταθερή απασχόληση –και άρα στην κοινωνικότητα και τον πλούτο της καπιταλιστικής κοινωνίας– ενώ οι νέοι με κατώτερες ή καθόλου σπουδές αισθάνονται περισσότερο αποκλεισμένοι και έρμαια των διαθέσεων του κεφαλαίου. Όπως φαίνεται και από το διάγραμμα 5, η ευνοϊκότερη αυτή συνθήκη για την απασχόληση των πτυχιούχων αλλάζει και από το 1997 και μετά ακολουθεί με έντονους ρυθμούς τη γενική τάση ελαστικοποίησης και προσωρινοποίησης της εργασίας των νέων προλετάριων, η οποία –κρίνοντας από τη μορφή του ίδιου διαγράμματος– είναι προφανές ότι ενισχύεται διαρκώς από τα τέλη της δεκαετίας του '90 και μετά.

Ότι είπαμε μέχρι τώρα για την πρόσβαση σε μια θέση εργασίας, ισχύει και για ορισμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά των θέσεων αυτών όπως είναι η φύση της σύμβασης που συνάπτεται μεταξύ εργοδότη και εργαζόμενου και ο μισθός. Καταρχήν, σύμφωνα με τις στατιστικές που χρησιμοποιούνται εδώ, ως σταθερή ορίζεται η απασχόληση με σύμβαση αορίστου χρόνου (Contrat à durée indéterminée-CDI) στον ίδιω-

Διάγραμμα 5
Ποσοστό απασχόλησης ανά επίπεδο πτυχίου για τους νεοπροσληφθέντες την περίοδο 1985-2001

Διάγραμμα 6
Ποσοστό σταθερής απασχόλησης ανά χρόνια προϋπηρεσίας για την περίοδο 1985-2001

Το διάγραμμα 6 αποκαλύπτει και αυτό από την πλευρά του την ένταση της νεοφιλελεύθερης αντεπίθεσης: το 1984, η σταθερή απασχόληση όσων έχουν ένα χρόνο προϋπηρεσία βρίσκεται στο 80%, ενώ μόλις τέσσερα χρόνια μετά, το 1988, πέφτει στο 47%, δηλαδή μειώνεται σχεδόν στο μισό! Με πρόσχημα την «άσχημη οικονομική συγκυρία», το γαλλικό κράτος δημιούργησε, όπως δείξαμε, μια πληθώρα κοινωνικών προγραμμάτων επιδοτούμενων θέσεων εργασίας για νέους, στα οποία τα αφεντικά έσπευσαν να ενταχθούν μειώνοντας έτσι το άμεσο και έμμεσο μισθολογικό κόστος και επιδιώκοντας φυσικά την πειθάρχηση και υποταγή των νέων προλετάριων. Γι' αυτό και μετά τη μαζική εισαγωγή τους στα μέσα της δεκαετίας του '80, τα κοινωνικά αυτά προγράμματα και τα εμπόδια που συνάντησαν κατά την εφαρμογή τους θα αποτελέσουν το αντικείμενο μελέτης των γραφειοκρατών και στη συνέχεια τη βάση, πάνω στην οποία θα σχεδιαστούν οι νέες πολιτικές απασχόλησης.

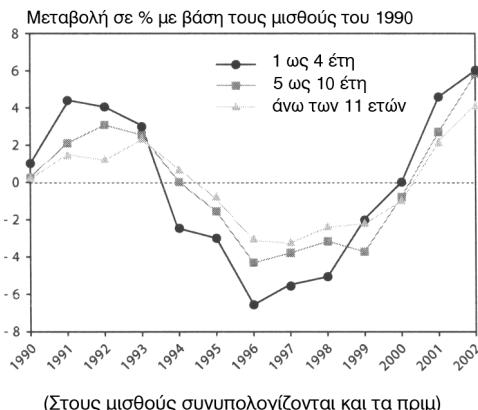
Όσον αφορά το μισθό, οι όποιες στατιστικές είναι διαθέσιμες αφορούν μόνο τον ιδιωτικό τομέα μιας και το μισθολόγιο του δημοσίου τομέα παραμένει ανεπηρέαστο από τις διακυμάνσεις του κύκλου καπι-

τικό τομέα ή η μόνιμη απασχόληση στο δημόσιο τομέα, ενώ οι χρησιμοποιούμενες στατιστικές δεν αφορούν τη μη μισθωτή εργασία των ελεύθερων επαγγελματιών, των αγροτών ή των εμπόρων (και την άμισθη εργασία, που ούτως ή άλλως δεν καταγράφεται).

Στο διάγραμμα 6, παρατηρείται γενικά μια προοδευτική μείωση των θέσεων σταθερής απασχόλησης από τη δεκαετία του '80 μέχρι σήμερα, παρά τις όποιες συγκυριακές διακυμάνσεις. Όπως είπαμε, η σταθερή απασχόληση είναι λιγότερο διαδεδομένη στους μισθωτούς με μικρή προϋπηρεσία στην αγορά εργασίας, ενώ για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας δεν είναι πλέον ο κανόνας: από τη δεκαετία του '90 και μετά, η σταθερή απασχόληση αφορά κυρίως όσους έχουν παρουσία πάνω από πέντε χρόνια στην αγορά εργασίας.¹⁵ Για τα αφεντικά, άλλωστε, σε πολλούς κλάδους, η έλλειψη προϋπηρεσίας δεν είναι μειονέκτημα, αλλά ζητούμενο, αφού αποτελεί βασικό άλλοθι της προσωρινότητας και του χαμηλώματος των μισθών.

15 Παρόμοια είναι η εικόνα στην Ελλάδα. Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποιήσε το 2005 το Γραφείο Διασύνδεσης του Πανεπιστημίου Κρήτης για τους τρόπους ένταξης των αποφοίτων του (των ετών 1998-2000) στην αγορά εργασίας προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα: 5 με 7 χρόνια μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους το 16% παρέμενε χωρίς απασχόληση ενώ το 44% απασχολείτο ακόμη με σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου (προσωρινή απασχόληση). Το 67% δήλωσε ότι πριν από τη σημερινή του απασχόληση είχε αλλάξει 1-4 δουλειές ενώ το 56% ότι απασχολείτο περιστασιακά. Μόνο ο ένας στους δύο δήλωσε ότι η απασχόλησή του αντιστοιχούσε απολύτως στο αντικείμενο των σπουδών του (τα στοιχεία δημοσιεύθηκαν στο Έθνος, 9/1/07).

Διάγραμμα 7
Μισθοί στον ιδιωτικό τομέα ανά έτη προϋπηρεσίας: τάσεις

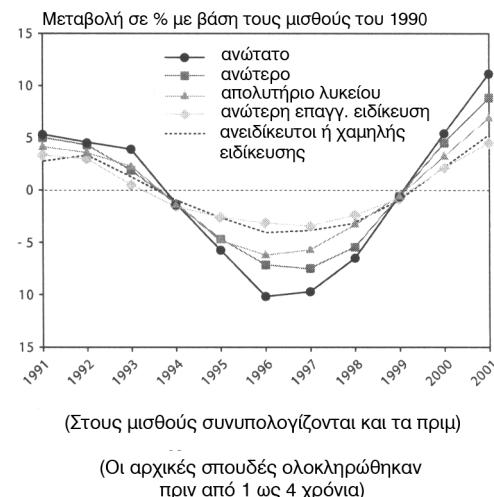

σχόληση των νέων, γιατί υπάρχει ο κίνδυνος να οδηγηθούμε σε λανθασμένα συμπεράσματα, τα οποία μπορεί να οδηγήσουν και σε πολιτική μυωπία: το διάγραμμα 8 αποδεικνύει ότι, για το χρονικό διάστημα 1991-2001 αυτή τη φορά, οι μισθοί των νέων πτυχιούχων είναι περισσότερο εκτεθειμένοι στη συγκυρία της αγοράς εργασίας απ' ότι οι μισθοί των νέων με χαμηλότερη ή καθόλου ειδίκευση: αυτό, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, συμβαίνει γιατί το εύρος των θέσεων εργασίας –και το ανάλογο μισθολόγιο– που είναι δυνατόν να αποδεχτεί ένας πτυχιούχος είναι πολύ μεγαλύτερο από το αντίστοιχο της άλλης νεολαίαστικης κατηγορίας. Το διάγραμμα 9 περιγράφει το γενικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο κινούνται οι μισθοί των νεοπροσληφθέντων στον ιδιωτικό τομέα ανάλογα με την προϋπηρεσία τους: αν συνδυαστεί το διάγραμμα αυτό με το διάγραμμα 3, μπορεί να γίνει κατανοητή η μετατόπιση του ταξικού συσχετισμού προς όφελος των αφεντικών: αυτό είναι άλλωστε και το νόημα της «προσαρμογής στην οικονομική συγκυρία».

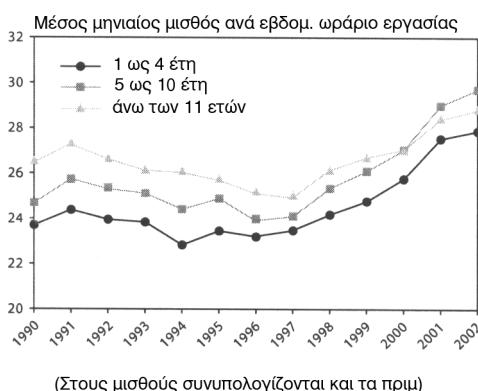
Η μείωση του εργατικού εισοδήματος, μεταξύ άλλων, οδήγησε ήδη από τη δεκαετία του '70 τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας στη Δύση, πλην του άνδρα, να βγουν στην αγορά εργασίας. Αυτή η τάση συνεχίζεται, και μάλιστα εντείνεται τη δεκαετία του '90, οπότε φτάνουμε στο σημείο οι νέοι να υπερεκπρωπούνται στον εργατικό πληθυσμό που διεκδικεί μια θέση εργασίας: κατά μέσο όρο, την περίοδο 1993-2002, οι νέοι κάτω των 26 ετών αντιπροσωπεύουν το 19,3% των ανέργων και το 26,7% των νεοπροσληφθέντων, ενώ δεν αποτελούν παρά το 9% του ενεργού πληθυσμού, το 8,3% των μισθωτών και το 7,7% των συνολικά απασχολούμενων. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί ως ένα βαθμό από το γεγονός ότι στην αγορά εργασίας εισέρχονται κάθε χρόνο οι απόφοιτοι του εκπαιδευτικού συστήματος στις διάφορες βαθμίδες του· δεν εξηγείται, όμως, πλήρως. Κατά τη γνώμη μας, ερμηνεύεται πληρέστερα αν ληφθεί υπόψη η επίδραση της προσωρινότητας που επιβάλλεται από το κεφάλαιο πάνω στη μισθωτή εργασία· αν δεν έχεις προϋπηρεσία, είναι ευκολότερο να «βγεις» από την αγορά εργασίας, δηλαδή να απολυθείς ή αν έχεις αρκετά χρόνια προϋπηρεσία είναι ευκολότερο να βρεις μια άλλη δουλειά, δηλαδή να «ξαναμπείς» στην αγορά εργασίας. Η αγορά εργασίας –αρχικά

ταλιστικής συσσώρευσης. Στον ιδιωτικό τομέα, το τυπικό μοντέλο σύνδεσης του μισθού με την προϋπηρεσία του υπαλλήλου σημαίνει ότι σε τακτά χρονικά διαστήματα προστίθεται στο μισθό ένα μέρος από την αύξηση της παραγωγικότητας, ενώ στο δημόσιο τομέα δεν ισχύει κάτι τέτοιο, μιας και ο μισθός δεν είναι συνδεδεμένος με την παραγωγικότητα, αλλά με την αρχαιότητα. Το διάγραμμα 7 δείχνει ότι, για το χρονικό διάστημα από το 1990 μέχρι το 2002 που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, οι μισθοί των νεοεισερχόμενων στην αγορά εργασίας ακολουθούν το ίδιο μοτίβο που έχει περιγραφεί πιο πάνω και καθορίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τις συγκυριακές διακυμάνσεις του κύκλου της καπιταλιστικής συσσώρευσης, δηλαδή από τις διακυμάνσεις της ταξικής πάλης. Παρ' όλ' αυτά, δεν πρέπει να συγχέουμε τη σχέση μισθού-προϋπηρεσίας με τη σχέση μισθού-τυπικής ειδίκευσης όσον αφορά την απα-

Διάγραμμα 8
Μισθοί των νεοπροσληφθέντων στον ιδιωτικό τομέα για την περίοδο 1990-2002: τάσεις

Διάγραμμα 9
Μισθοί των νεοπροσληφθέντων στον ιδιωτικό τομέα ανά έτη προϋπηρεσίας για την περίοδο 1990-2002

των πιο παραγωγικών εργασιών, αλλά σταδιακά της κάθε είδους εργασίας – τείνει να αποκλείει αυτούς που δεν έχουν αποδεδειγμένα αποδεχτεί την πειθάρχηση της μισθωτής σχέσης· αποκτά δηλαδή έναν αυξανόμενα αστυνομικό-κατανεμητικό χαρακτήρα.

Η αθρόα «προσφορά» εργασίας από την πλευρά των νέων έχει αντίκτυπο και στο είδος των συμβάσεων που υπογράφουν: κατά μέσο όρο, το χρονικό διάστημα 1993-2002, το 34% των νέων απασχολείται με σύμβαση προσωρινής εργασίας, ενώ μόνο το 8% των μισθωτών με προϋπηρεσία δέχεται να εργαστεί με αυτούς τους όρους. Αυτό δε σημαίνει μόνο ότι ένας νέος είναι πιθανότερο να εργάζεται με σύμβαση προσωρινής εργασίας, αλλά και ότι είναι πιθανότερο να απολυθεί μετά τη λήξη της παρά να υπογράψει συμβάσεις αιορίστου χρόνου. Καθώς αποθαρρύνεται να υπογράφει σύμβασεις αιορίστου χρόνου, εισέρχεται με τον τρόπο αυτό σε έναν αυτοτροφοδοτούμενο φαύλο κύκλο από όπου δεν είναι εύκολο να ξεφύγει. Προς αυτή την κατεύθυνση της πειθάρχησης αρχίζει να κινείται και η εργατική νομοθεσία, προκειμένου οι νεοπροσληφθέντες να είναι άμεσα ή έμμεσα περισσότερο εκτεθειμένοι στην απόλυτη, χωρίς μάλιστα αυτό να κοστίσει στην επιχείρηση (αποζημιώσεις κλπ).

Αν και η σύμβαση αιορίστου χρόνου παραμένει ακόμα η νόρμα στην αγορά εργασίας, εντούτοις η ανάπτυξη νέων μορφών απασχόλησης από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και μετά (σύμβαση προσωρινής εργασίας, τηλεεργασία, πολυαπασχόληση, μαθητεία, δανεισμός, πρακτική άσκηση) κερδίζει συνεχώς έδαφος και δεν αποκλείεται τα επόμενα χρόνια να περιορίσει ή και να ανατρέψει αυτή τη νόρμα. Οι νέες μορφές απασχόλησης δεν προορίζονται μόνο για το νεανικό εργατικό πληθυσμό, αλλά για το σύνολο των μισθωτών.¹⁶ Προς το παρόν, η επικέντρωσή τους στην πειθάρχηση και εξαθλίωση ορισμένων κομματιών του προλεταριάτου είναι σαφής και αδιαμφισβήτητη. Τα ευρήματα των στατιστικών –όπως αυτά του 2003 που δείχνουν ότι το 2001 μόνο το ένα τέταρτο των δανεικών εργαζόμενων και το ένα τρίτο των μισθωτών με σύμβαση προσωρινής εργασίας υπέγραψαν σύμβαση αιορίστου χρόνου ένα χρόνο μετά την πρόσληψή τους ή αυτά που αναδεικνύουν τη σημασία του «εθελοντικού» υποβιβασμού των προσόντων προκειμένου να βρεθεί μια θέση εργασίας – τείνουν να επιβεβαιώσουν αυτό που ήδη διαισθανόμαστε, αυτό που διατρέχει την πραγματικότητα της εφαρμογής των νέων μέτρων: ελαστικότητα και προσωρινότητα δε σημαίνουν απλά ότι ένα ορισμένο εργατικό δυναμικό μπαινοβγαίνει στην αγορά εργασίας· σημαίνουν επίσης συνεχές χαμήλωμα των απαιτήσεων, των προσδοκιών και της αυτοεκτίμησης των νέων προλετάριων, όλων των προλετάριων. Η προσωρινότητα της απασχόλησης των νέων βρίσκεται στην καρδιά του μετασχηματισμού της μισθωτής σχέσης και όλων των μορφών απασχόλησης· αυτό είναι κάτι που οι προλετάριοι φοιτητές που εναντιώθηκαν στην εφαρμογή της CPE και της CNE την περσινή άνοιξη γνώριζαν πολύ καλά...

16 Παρά τη νεοφύλελεύθερη προπαγάνδα, όλες οι στατιστικές δείχνουν ότι η εισαγωγή νέων μορφών απασχόλησης συνοδεύεται από μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας· όλα αυτά τα χρόνια, οι καπιταλιστές θέτουν σε προτεραιότητα την υπονομευση της ισχύος του προλεταριάτου αδυνατώντας ταυτόχρονα να αυξήσουν την παραγωγικότητα της εργασίας στο βαθμό που θα απαιτούσε η διευρυμένη αναπαραγωγή του συστήματος. Ο νεοφύλελεύθερισμός επί της ουσίας δρα υπονομευτικά για το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα.